

## ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

**Черушева Галина Батрбеківна,**

кандидат педагогічних наук,

професор кафедри філософії,

права та соціально-гуманітарних дисциплін

Національна академія статистики, обліку та аудиту

**Онацько Максим**

студент освітнього рівня «Бакалавр»

освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

Київ, Україна

Дослідження стратегії життя молодшої людини визначають її ключову роль в управлінні та будові життєвих перспектив особистості, як бажаного образу майбутнього, за умов досягнення цілей й планів на кожному етапі життєвого шляху. Перспективи розвитку людини, враховуючи її сенси та індивідуально-психологічні властивості, виступають пріоритетними цінностями в контексті гуманістичної концепції особистості. Гуманістичний підхід у пізнанні соціокультурного світу вимагає в усьому бачити людський вимір, спираючись на індивідуальну неповторність, самоцінність кожної особистості. У тезі Гегеля «поки людина живе, вона ще не сказала свого останнього слова, через що її не можна визначити остаточно», чітко просліджується світоглядно-антропологічна позиція. [9]

В системі філософського знання людина розглядається з погляду її місця у світі та ставлення до світу. Усвідомлення свого власного «я» та сенсу буття, своєї соціальної ролі, ставлення до себе і свого місця у світі - це питання, які підіймалися в кожному столітті історії. Видатний німецький філософ І. Кант стверджує, що головними запитаннями у філософії, на які вона має дати відповідь є: «Що я можу знати? Що я маю робити? На що я можу сподіватися?». [9]

Сьогодні, практично кожна молода людина у своїх життєвих роздумах задає собі питання: "В чому сенс і мета мого життя?", "До чого я прагну?", "Яке моє призначення?" Це питання, на які кожен індивід повинен сам відповісти, щоб зрозуміти ким ти є насправді і визначити напрямок свого життя.

Популярний американський письменник Маршалл Голдсміт, коуч кращих топ-менеджерів в США, відомий бізнес-експерт, у своїй книзі "Перемикайся. Стань тим, ким хочеш бути" стверджує, що кожна людина має мобілізувати внутрішні сили в самому собі, звільнити затаєну енергію для досягнення своєї мети. [3]

Завдяки гуманістичній спрямованості системи освіти, її ставленні до людини, як до цінності, наміри допомогти людині «стати тим, ким вона здатна стати» (Абрахам Маслоу), сприяти її гармонійному розвитку й створенню власного світу, забезпечується внутрішній комфорт особистості.

Альфред Адлер розвив цю теорію далі. Він писав, що особистість сформована прагненнями власного «Я» й орієнтована на майбутнє. Її прагнення досягти високого професійного рівня достатньо, щоб зробити власне життя здоровим й корисним. На думку Адлера, кожна людина має можливість вільно створювати свій власний стиль життя, тому в кінцевому рахунку люди самі відповідальні за те, ким вони стають. [1]

Вибір професії для молодої людини одне з найважливіших рішень у її житті та складна проблема, основу якої складає свідомий вибір суб'єктом життєвої позиції. Вільний вибір професії передбачає співвіднесення індивідуальних якостей і можливостей із вимогами, які висуває кожна професія до людини й водночас повинен підпорядковуватись свідомій необхідності узгоджувати прагнення та наміри особистості з потребами суспільства. Самовизначення, зокрема професійне, стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи тих життєвих проблем і полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі "самовизначення" розглядається у різних контекстах: самовизначення соціальне, релігійне, професійне, сімейне,

особистісне, моральне тощо.

**Професійне самовизначення є складовою особистісної професійної перспективи як комплексного утворення, що складається з наступних компонентів:**

- усвідомлення цінності праці та необхідності освіти у закладі вищої освіти;
- інформованість молодого людини у розмаїтті професійних напрямів;
- визначення професійної мети, її відповідність власним мріям та співвіднесення з іншими важливими життєвими цілями;
- врахування пріоритетності обраної професії на ринку праці;
- усвідомлення своїх потенційних можливостей для реалізації цієї мети;
- визначення особистісних сенсів у власному професійному виборі та подальших перспективах;
- готовність до внесення коректив у життєві плани.

Для нашого дослідження особливого значення набуває поняття «професійне самовизначення», яке більшою мірою розкриває спрямованість особистості до професійних намірів, усвідомлення свого місця у світі професій, осмислення своєї соціально-професійної ролі.

Професійне самовизначення розглядається нами як багатоплановий процес, який потребує прийняття послідовних рішень. Цей процес, по закінченню школи суттєво змінює стереотип життя молодого людини і охоплює увесь період професійної діяльності особистості, починаючи із професійних намірів.

Ключовим завданням є формування індивідуально-особистісного образу життя, складовою якого є професійна діяльність. В основі цього образу ціннісні орієнтації особистості, вибір життєвої позиції та визначення перспектив у діяльності. Крім того, прийняття послідовних рішень сприятимуть збалансованості між власними бажаннями і нахилами та потребами суспільства. На різних стадіях розвитку особистості процес професійного самовизначення

передбачає вирішення нових завдань. Процес самовизначення умовно нами поділений на три етапи.

*Перший етап* найбільш складний припадає саме на шкільний період. З одного боку, випускники шкіл мають необхідну загальноосвітню підготовку для подальшого навчання, або посиленої практичної діяльності. Це граничний період переходу від закріпленої роками ролі учня до нових соціальних ролей (студент, фахівець тощо). Учень на порозі дорослого життя, і перед ним завдання вибору професії і відповідної освіти. Це період мрій і бажань на основі яких надалі намічаються життєві цілі й плани. З іншого боку, учнівська молоддь не достатньо поінформована про види професійної діяльності, їх зміст, переваги та труднощі. Вибір ґрунтується на певних уявленнях про світ професій. Часткову інформацію учні отримують від працівників шкіл, психологів, знайомих, друзів.

Особливо впливовою категорією радників виступають батьки. Бажаючи успішного майбутнього своїй дитині, вони все ж спричиняють тиск на життєво важливий вибір. Маючи життєвий досвід вони тиснуть на дитину прагматичною доцільністю того чи іншого професійного напрямку. На жаль, слід констатувати, що в більшості сучасних українських шкіл не достатньо приділяють уваги професійному самовизначенню учнів, а якщо проводяться окремі заходи, то вони дещо формалізовані.

У своїй ейфорії бажань, що ґрунтується на позиції «хочу», не завжди виникає збіг та узгодженість з позицією «можу».

*На другому етапі* провідною діяльністю стає навчання, змістом якої є засвоєння системи наукових понять, закладаються основи практичної діяльності (вміння і навички) в контексті обраного професійного напрямку. Вчорашній абітурієнт стає студентом. З цього періоду починається новий етап розвитку людини, вносяться певні корективи або зміна перспектив.

За результатами спостереженнями, нами визначено, що студентство можна поділити на кілька категорій. Перша категорія, це певна частка студентів (незначна) не вбачають перспектив у своєму виборі. Вже с перших кроків

навчання у ЗВО вони не докладають достатніх зусиль для опанування навчальних дисциплін, передбачених програмою, не проявляють зацікавленості, рівень засвоєння дисциплін нижче середнього.

Експрес-опитування студентів першого курсу Національної академії статистики, обліку та аудиту, надало можливість зробити висновки про наявність протиріччя між потребами у кваліфікованих спеціалістах і соціальними професійними орієнтаціями учнівської молоді на обрані спеціальності, що збільшує ймовірність випадкового вступу молодих осіб до закладів вищої освіти. Це породжує морально-психологічні колізії особистісного характеру, а в подальшому спричиняє незадоволеність професією, плинність кадрів та міграцію молодих спеціалістів в інші галузі економіки. [8]

Вже наприкінці першого курсу студенти приймають рішення перевестись на іншу спеціальність або ж взагалі припинити навчання в університеті. Постає питання: «Що спонукала їх до таких кроків?»

По-перше, на етапі професійного самовизначення не приділили достатньої уваги і легковажно підійшли до проблеми професійного вибору. Слід також зауважити, що система загальної середньої освіти в більшості випадків є відбитком радянської системи, яка історично склалася, де не було достатньо часу й можливості спробувати себе в різних соціальних ролях, як в країнах розвинутого капіталізму. Тут це явище називають «Gap Year», в перекладі, «Рік-Прогалина». На жаль сьогодні серед учнівської молоді домінує думка, що в старшій школі достатньо часу на прийняття такого життєво важливого рішення.

По-друге, спостерігається хибна оцінка власних життєвих перспектив, без урахування особистісної перспективи та перспективи розвитку. Бесіди з однолітками дозволили виявити суперечність між мотивом вибору професійного майбутнього (стати програмістом задля великої зарплатні) і проблемами й труднощами в роботі, що привели до розчарування в обраній професії.

Професійне самовизначення - як складний динамічний процес орієнтації особистості на сферу трудової діяльності потребує усвідомлення важливості планування особистих перспектив, враховуючи професійні уподобання.

Друга категорія студентів, проявляє старанність у навчанні, відповідально відносяться до поставлених навчальних завдань. Але, чим більше вони занурюються в глибини майбутньої професії, стикаються з певними труднощами в період проходження практики на 2-му чи 3-му курсі, тим більше усвідомлюють помилковість у професійному виборі. Це підводить студентів до важкого вибору: продовжити навчання, але без всіякого задоволення, проте отримати диплом, або припинити навчання і подумати про подальшу життєву та професійну перспективу. Більша частина студентів цієї категорії обирає перший варіант, адже шкода витрачених коштів й згаяного часу. Третя категорія студентів свідомо обрала професію та чітко й впевнено рухалася по всіх етапах. В процесі навчання демонструвала цілеспрямованість, відповідальність, зацікавленість у засвоєні основ професійної діяльності.

*Третій етап* професійного самовизначення як переломний момент в житті людини починається з моменту випуску із навчального закладу. На цьому етапі відбувається адаптація та самореалізація людини в праці. Молодий спеціаліст (*нова соціальна роль*) занурюється у реальне професійне середовище, де набуває практичного досвіду і водночас стикається з новими соціально-трудовими викликами. Саме тут виникає суперечність між рівнем професійної готовності та вимогами праці.

Таким чином, особистість проходить певні етапи професійного становлення, а саме: професійне самовизначення, вибір професії, розвиток професійно важливих якостей, необхідних для досягнення успіху в обраній сфері діяльності, проходження стадій підвищення кваліфікації, становлення професіоналізму та подальше самовдосконалення особистості.

Процес самовизначення завершується лише з досягненням стабільного становища в тій чи тій сфері соціального життя й формуванням відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій та мотивації. При цьому,

важливим показником професійного становлення особистості є усвідомлення нею особистісного сенсу у сфері трудової діяльності, творчо і самостійно проектувати своє професійне життя, відповідально ставитися до прийняття будь-яких професійних рішень.

### ЛІТЕРАТУРА:

1. Адлер А. Лекции по аналитической психологии. – К.: Ваклер, 1996. – 282 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с. — ISBN 966-569-013-2
3. Голдсміт Маршалл, Рейтер Марк. Перемикайся. Стань тим, ким хочеш бути.- Київ: Наш Формат. 2017.- 240с. <https://vivat-book.com.ua/peremykausya-stan-tym-kym-khochesh-buty.htm>
4. Ошуркевич Н. Генеза та сутнісний зміст професійного самовизначення особистості/ Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: Педагогіка) № 4 (63), 2018.-Київ,2018.- С.43-49
5. Психологія вибору професії [https://pidru4niki.com/87789/psihologiya/psihologiya\\_viboru\\_profesiyi](https://pidru4niki.com/87789/psihologiya/psihologiya_viboru_profesiyi)
6. Синякова В.Б. Професійне самовизначення особистості [Електронний ресурс].[http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi\\_psihologa/PROFESIJNE\\_SAMO\\_VIZNACHENNJA\\_OSOBISTOSTI/](http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi_psihologa/PROFESIJNE_SAMO_VIZNACHENNJA_OSOBISTOSTI/)
7. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
8. Черушева Г. Б., Синяков А. В. Актуальні проблеми профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти: соціально-економічний контекст. Статистика України. 2020. № 2–3. С. 107–116. Doi: 10.31767/su.2-3(89-90)2020.02-03.12.
9. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедия / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. - Київ : Абрис, 2002. - 742 с. ; 24см. - ISBN 966-531-128-X